

je tips voor het opzetten van een langdurig traject rond literatuur en schrijven.

<https://www.auteurslezingen.be/een-stap-terugzetten-om-vooruit-te-komen>.

Ronde 5

Joke Brasser

Klassiekersindeklas.nl

Contact: jokebrasser@gmail.com

Fabeldieren en waar ze te vinden: van Rowling tot Van Maerlant

1. Inleiding

Hoe tem je een draak of een eenhoorn? Waar zwemmen zeemeerminnen? Wat moet je doen als je een basilisk tegenkomt? In deze workshop ga je terug in de tijd, naar een prachtige middeleeuwse bron waarin al deze vragen beantwoord worden. Centraal staat Jacob van Maerlants *Der Naturen Bloeme*, een dertiende-eeuwse natuurencylopedie in de volkstaal, die opgenomen is in de Vlaamse canon van de Nederlandse literatuur. Je ervaart hoe je, met behulp van speelse en inductieve opdrachten, jonge leerlingen kunt betrekken bij oude teksten. De deelnemers worden uitgedaagd om goed te kijken naar reproducties van de tekst en kunnen, aan de hand van intertekstuele vergelijkingen (hertaling en andere bron), zelf conclusies trekken over wat ze lezen en zien.

2. *Der Naturen Bloeme* in de klas

Van beeldmateriaal, digitale reproducties tot achtergrondinformatie en een hertaling: over *Der Naturen Bloeme* is in enkele muisklikken allerlei materiaal online te vinden. Ondanks deze rijkdom aan materiaal en de opname van Jacob van Maerlants natuurencylopedie in de Vlaamse literaire canon is zijn aanwezigheid in de schoolcanon zeer beperkt. Alleen in de bovenbouw (15-18 jaar) komt de tekst af en toe aan bod in lesmaterialen, meestal niet als primair object van studie, maar als referentie naast een andere tekst. De hier gepresenteerde lesopzet is de eerste uitwerking voor een jongere doelgroep: leerlingen van 12-15 jaar, van alle niveaus.

Der Naturen Bloeme is een geweldige tekst voor onderbouwleerlingen, omdat de beschreven fabeldieren bekend zijn uit de jeugdcultuur van nu. Leerlingen kennen zeemeerminnen, draken en zelfs basilissen, met dank aan onder andere J.K. Rowling,

Annet Schaap en Cressida Cowell. Het lezen van een middeleeuws biologieboek sluit daarom aan bij hun belevingswereld, en introduceert een heel andere denk- en ervaringswereld: de middeleeuwse visie op de natuur. Het verbreden van hun denkwereld draagt bij aan persoonsvorming, omdat ze oefenen met inleven in de historische ander. Ook 'kijken', 'zorgvuldig lezen' en 'je oordeel uitstellen' zijn persoonsvormende vaardigheden die gelinkt zijn aan de vakvaardigheden van het schoolvak Nederlands. Daarnaast biedt de tekst mogelijkheden om hun denken over genres uit te breiden en om nieuwe kennis te introduceren. Een tekst die tegelijkertijd bekend en vreemd is heeft daarom een grote didactische waarde. Hij prikkelt de fantasie op een andere manier, zoals veel historische literatuur dat doet.

3. Waarom historische letterkunde in de onderbouw behandelen?

Voor veel havo- en vwo-leerlingen komt het lezen van historische teksten in de bovenbouw te plotseling. Ze hebben nog niet de vaardigheden in huis om betekenis te geven aan een tekst die ver van ze afstaat. Er komt maar een zeer smalle selectie aan teksten aan bod (Dera 2021; van Vliet & Dietz 2018), en dat is ontzettend jammer, want er zijn genoeg teksten die het goed kunnen doen in de klas.

Wanneer je in de onderbouw begint met het introduceren van historische teksten, heb je de ruimte om een breder aanbod bij leerlingen te introduceren. Niet alleen Reynaert, Karel en Mariken, maar ook Brandaan en *arteliteratuur* zoals *Der Naturen Bloeme*. Bovendien hebben oude teksten een groot voordeel ten opzichte van actuele (jeugd) literatuur. Door de grote afstand tussen leerling en tekst biedt de historische letterkunde gelegenheid om het leren praten over teksten vorm te geven. Omdat de teksten ver van leerlingen afstaan, is het vanzelfsprekend dat leerlingen vragen zullen hebben. Zodoende kunnen leerlingen in de onderbouw oefenen met 'literatuurhistorisch redeneren' (Bax & Mantingh 2018) op hun eigen niveau.

Op deze manier kan de inzet van literaire klassiekers een veilige omgeving bieden om te bespreken en benoemen wat je niet begrijpt en wat je opvalt, en daarover samen in gesprek gaan. Het vertrekpunt is altijd de tekst of een set teksten. Juist omdat historische teksten zo anders zijn dan wat leerlingen normaal gesproken lezen, zullen ze vanzelf met vragen komen. Benoemen wat je niet begrijpt aan een tekst van meer dan 500 jaar oud is minder spannend dan toegeven dat je een jeugdroman niet begrijpt, merk ik in de klas.

Klassiekers lezen met jonge leerlingen vraagt om een eigen aanpak. De historische context is niet heilig; het is juist interessant om te zien wat er gebeurt in de confrontatie tussen een oude tekst en de belevingswereld van hedendaagse jonge lezers. Klassiekers lenen zich hiertoe. Niet voor niets noemt Calvino (1986) 'klassiekers' de teksten die we herlezen. Nieuwe generaties lezers brengen hun eigen interpretatiekader mee. In

een ideale situatie beginnen leerlingen in de onderbouw te ontdekken hoe breed en wijdvertakt de Nederlandse canon is. Dit geeft ze een indruk van de literaire context van de hedendaagse jeugdliteratuur die ze (natuurlijk) ook lezen in de les.

In alles wat ze lezen en zien zijn sporen te vinden van oudere teksten: van de vorm die Harry Potters patronus aanneemt tot de instructies die hij krijgt bij het benaderen van een basilisk. En er zijn vele andere voorbeelden te verzinnen. Het (begeleid) lezen van oudere literatuur helpt leerlingen om deze verbanden te ontdekken. Ze ontdekken dat oudere verhalen voortleven in de films, series en boeken van nu. Ze kunnen “doorzien dat er een historische dimensie aan een tekst zit”, maar ook elementen herkennen uit hun eigen belevingswereld (Brasser e.a. 2022).

4. Didactische uitgangspunten

Een open benadering van de literaire canon biedt jonge leerlingen de ruimte voor hun eigen interpretaties. Dit brengt leerlingen “dichter bij de boekenwereld”, zoals een van mijn tweedeklassers het verwoordde. Het geeft ze het gevoel dat het ook hun wereld zou kunnen zijn (of liever: allang is). Naast literair-vormende doelen, zoals hierboven beschreven, beantwoordt het lezen en bespreken van oudere literatuur in de onderbouw aan de vraag naar rijke, vakinhoudelijke teksten in het schoolvak Nederlands (Meesterschapsteam Nederlands 2021).

De insteek van dit lesontwerp is, net als de andere materialen op de website ‘Klassiekers in de klas’, inductief en speels. Leerlingen leren door ontdekking en nemen zelf actief deel aan het proces van betekenis geven (van Dijk & Stronks 2022). Een uitleg of toelichting over de brontekst gaat niet aan de les vooraf, maar volgt pas na hun eigen onderzoek. Zodoende kun je aansluiten op hun bevindingen en de vragen beantwoorden waar leerlingen zelf mee komen. Je krijgt, aan de hand van dit praktijkvoorbeeld, inzicht in de succescriteria voor het ontwikkelen van een literatuurgeschiedenisles voor leerlingen van 12-15 jaar, van alle niveaus.

Referenties

- Bax, S. & E. Mantingh (2018). “Een web van twintigste-eeuwse literatuur. Naar een didactiek voor literatuurgeschiedenis van de twintigste eeuw”. In: *Nederlandse letterkunde*, 23 (3), p. 257-286.
- Brasser, J., S. Beckers, N. Evers, R. El Himer & E. Mantingh (2022). “Wat unbidan wi nu: een kerndoel literaire overlevering in de onderbouw”. In: *Neerlandistiek.nl*. Online raadpleegbaar op: <https://neerlandistiek.nl/2022/10/wat-unbidan-wi-nu/>.
- Calvino, I., M. McLaughlin & P. Creagh (1986). *Why read the Classics?* New York: Penguin Classics.

- Dera, J. (2021). “De helaasheid der leeslijsten: over diversiteit in het literatuuronderwijs”. In: *De Lage Landen*, 64 (1), p. 115-121.
- Dijk, Y. van & E. Stronks (2022). “Onderzoekend lezen: geïntegreerd leesonderwijs en de rol van de leerling als betekenisgever”. In: *Nederlandse Letterkunde*, 27 (1), p. 63-83.
- Meesterschapsteam Nederlands (2021). ‘Bewuste geletterdheid in perspectief: kennis, vaardigheden en inzichten’. Online raadpleegbaar op: <https://nederlands.vakdidacticgw.nl/publicaties/>.
- Vliet, G. van & F. Dietz (2018). “Karel, Reynaert – en de anderen? De breedheid van het literatuurbegrip in het middelbaar onderwijs”. In: *Nederlandse letterkunde*, 23 (3), p. 287-310.

Ronde 6

Oeds van Middelkoop
Universiteit van Amsterdam
Contact: mid@hethwc.nl

Literatuur-historisch redeneren met oog voor de ander

1. Inleiding

Bij toenemende ontleding is het moeilijk om vwo-bovenbouwleerlingen literair-historische teksten te laten lezen. Ze lezen weinig en de historische afstand tussen de tekst en de lezer veroorzaakt extra problemen omdat de taal, de tekstvorm en de context zo ‘anders’ zijn. Ondanks vele goede ‘schooledities’, ‘hertalingen’ en ‘websites’ die de taalbarrière wegnemen en relevante achtergrondinformatie geven, is oudere literatuur voor leerlingen niet vanzelf interessant. Een wereldbeeld begrijpen dat achterhaald is, blijkt ingewikkeld. Leerlingen lezen deze teksten dan ook minder graag (Dera 2019). Dat probleem zou verholpen kunnen worden als ze de teksten onderzoekend zouden lezen.

Hierna beschrijf ik twee voorbeelden van oudere teksten, waarin blijkt dat inleving in personages alleen mogelijk is zolang de tekst geen vervreemding veroorzaakt. Gebeurt dat wel, dan is onderzoekend lezen geschikter.